

Uppgift 5 Mediernas innehåll och demokratin

Kurs: Medie- och kommunikationsvetenskap A, nät HT10 nr 5

Kursledare: Piotr Urniaz

Institutionen för kultur- och medievetenskaper

Umeå Universitet

Oktober 2011

Av Margareta Ivarsson

www.margaretaivarsson.se

Bakgrund och syfte

Detta PM är en uppgift i Medie- och kommunikationsvetenskap. Uppgiften innebär att kortfattat sammanställa vad kurslitteraturen säger om följande begrepp och om möjligt relatera begreppen till varandra: 'media', 'journalistik', 'journalistisk objektivitet', 'sanning', 'saklighet', 'relevans' och 'journalistikens demokratiska uppgift'. Jag försöker sammanfatta hur begreppen uppfattas och om det finns flera alternativa att uppfatta dem på. Jag relaterar begreppen till andra begrepp och teorier och vad som sägs vara problematiskt med avseende på vissa av dessa begrepp.

Media eller journalistik?

Inledningsvis kan konstateras att uttrycket 'media' är ett vidare begrepp än 'journalistik'. Medier är organisationer, ofta vinstdrivande företag. Samtidigt är de distributionskanaler för olika typer av medieinnehåll. Medier finns dessutom i olika typer, såsom t ex tidningar, tv och radio. Ordet media eller medier kan alltså betyda olika saker, vilket blir problematiskt om det används utan att man närmare anger vad som avses när ordet används. Man kan säga att medierna är en förmedlingslänk av bl. a underhållning och information till många människor samtidigt - massmedier. Journalistikens framväxt hänger nära samman med massmediernas utveckling men avser en särskild form av mediernas innehåll och innehåller vissa gemensamma stildrag. Nord & Strömbäck (2004:18) beskriver det såhär: "Journalistik produceras i regel inom medier och medierna är nödvändiga förutsättningar för att journalistiken ska kunna spridas till allmänheten, medan journalistiken inte är en nödvändig förutsättning för medierna." Samma författare betonar att det ändå är problematiskt att identifiera mer precist vad det är som skiljer journalistik från annat medieinnehåll. Vem är till exempel journalist? Dessutom har journalistiken förändrats när medierna har förändrats. Från början handlade journalistiken mest om nyhetsförmedling i tidningar men idag är journalistik mer än så och har kommit att bli en global storindustri.

För att konkretisera problematiseringen i kurslitteraturen av vem som egentligen är journalist, använder jag ett exempel jag nyss stötte på. Jag läste presentationen av medarbetarna i senaste numret av Forskning och Framsteg (sid 4 nr 8 oktober 2011) och där står följande: person 1)

vetenskapsjournalist och civilingenjör, person 2) doktorand och vetenskapsjournalist, person 3) professor emeritus. Min reflektion blir då: hur vet jag om de två första personerna som presenteras som vetenskapsjournalister har journalistutbildning? Måste man ha journalistutbildning för att anses som journalist? Kan man automatiskt anses som journalist bara för att man är professor emeritus och skriver i en vetenskapligt inriktad tidsskrift? Är dessa frågor överhuvudtaget viktiga, eller är det så att skribenternas vetenskapliga skolning i detta sammanhang anses viktigare?

Ett annat exempel är skribenter på lokaltidningar som inte har journalistutbildning, eller har utbildningar av högst varierande slag, som arbetar som nyhetsjournalister. Kan man alls kalla dem nyhetsjournalister? Vilken journalistutbildning är kvalitetssäkrad så att man som läsare kan känna sig trygg med att journalisten följer de vedertagna metoderna för journalistisk objektivitet? Eller om de endast ”tacksamt publicerar ett välskrivet pressmeddelande eller sänder ut ett kärnfullt citat” (Nord & Strömbäck 2004:31) från personer och organisationer som har en egen agenda för att få utrymme i medierna. ’Journalistisk objektivitet’ innebär att använda sig av ett antal metoder för att samla in, bearbeta och sprida sanningen, dvs. fakta i form av t ex nyheter. Det är viktigt att det verkligen är fakta som presenteras och skulle det inte bara vara fakta, utan en värdering av fakta, är det särskilt viktigt att mediekonsumenten informeras om att så är fallet (Strömbäck 2004:286).

Ett annat problem som forskningen har pekat på i samband med journalistiska anspråk på objektivitet är att journalisterna som yrkesgrupp är homogen, där journalisterna har liknande värderingar och ”en stor samsyn på det egna arbetet” (Nord & Strömbäck 2004:34).

Sanningen, inget annat än sanningen?

När televisionen växte fram under 1960-talet restes också kravet på objektivitet för nyhetsverksamheten. Hadenius m fl (2008:258) hänvisar till statsvetaren Jörgen Westerståhl (1970) som vid denna tid tog utgångspunkt i radiolagen och gjorde en betydelsefull tolkning av objektivitetsbegreppet. ”Han utgick inte från någon absolut objektivitet, men menade att det som vi brukar kalla objektivitet innehåller fyra huvudkrav på nyheter: sanning, relevans, balans och neutral presentation”.

Journalistik innebär att återge verkligheten. Journalistisk objektivitet handlar alltså om att beskriva sanningen. Vilken verklighet, eller snarare; vems verklighet och sanning är det då som återges? Kurslitteraturen är tydlig med att det faktiskt inte alls är tal om någon objektiv beskrivning av verkligheten. Det ”är klart missvisande att se journalistiken som en neutral spegling av verkligheten” (Strömbäck 2004:288). Det är alltför ofta medelålders män i elitpositioner som får utrymme i nyheterna och allra vanligast är politiker på höga poster menar Ghersetti (2004:257)

Istället för att fungera som spegel, bör journalistiken istället beskrivas som en tolk. Och då är den inte varken objektiv eller helt sanningsenlig längre. Detta är ett problem som forskningen pekar på. När en tv-journalist t ex spekulerar i en public service-nyhetssändning, är det inte alltid så lätt för tittaren att veta när presentationen övergår från faktaförmedling till spekulation.

En annan anledning till att det inte alltid är ”sanningen” som presenteras är att det inte är så enkelt att avgöra vad som är en nyhet och vad som ska publiceras eller sändas. Alla potentiella nyheter går igenom en slags värderingsprocess på redaktionen innan de publiceras och denna process påverkas av annat än ren nyhetsvärdering. Johansson (2004:232) framför farhågor i frågeform: ”påverkar exempelvis journalisternas egna åsikter nyhetsurvalet? Tar man hänsyn till källor och annonsörers åsikter när nyheter väljs ut? Vilket inflytande har övergripande samhällsideologier på innehållet med mera?” Kurslitteraturen ger på flera ställen uttryck för att den kommersialiseringsprocess som skett under senare år skapat en hårdare konkurrens mellan medier och därmed ett hårdare tryck på redaktionerna, vilket riskerar att i sin tur påverka nyhetsvärderingen. För att exemplifiera detta skulle man kunna tänka sig att medier som är ekonomiskt beroende av lösnummerförsäljning i högre grad än de medier som är prenumererade, i första hand väljer nyheter som man tror läsarna eller tittarna vill ha. I en hårdnande ekonomisk konkurrens kommer troligen den nyhet eller det uppdrag som kostar minst resurser att ges företräde till publicering av redaktionen. (Johansson 2004:237). Nyheten kanske inte är relevant, men den är billig att producera. Vad är då ’relevant’? Det beror till stor del på vilken sk medielogik det aktuella mediet och redaktionen arbetar efter, vilket i sin tur omfattar de olika faktorer som styr vad som blir nyheter. I det nyss beskrivna exemplet handlar medielogiken alltså om ekonomiska faktorer. Men det kan även röra sig om bland annat arbetsrutiner och mediets format. ’Relevans’ handlar följaktligen om urvalsprinciper och vinklingar medan ’saklighet’ handlar om sanningen. Ghersetti

(2004:252) menar att sensationella perspektiv ofta förstärks och relevansen och sakligheten får stryka på foten. Ghersetti anser att sensation ofta har lika högt nyhetsvärde som saklighet och relevans och att den ofta presenteras i form av dramatiserade beskrivningar. Men sensationsjournalistik är inget nytt, den fanns redan i slutet på 1800-talet (Hadenius m fl 2008:277) och den dåtida kritiken inom branschen själv ledde senare fram till dagspressens sk publiceringsregler.

Ett sätt att ”mäta” om nyheterna är sanna, objektiva och sakliga är att helt enkelt räkna andelen nyheter av olika slag i vissa medier över tid. Är det vissa nyheter som dominerar? Ändras det över tid? Presenterar vissa medier en större andel så kallad sensationsjournalistik än andra? Nord & Strömbäck (2004:11) beskriver hur partipolitisk tillhörighet, i alla fall tidigare, kunde antas påverka nyheterna genom den tydliga kopplingen mellan politiska partier och pressen. Genom att identifiera hur många chefredaktörer som har partipolitiska uppdrag eller sitter i kommunfullmäktige, kan man då bilda sig en uppfattning om hur ”sanningen” kommer att presenteras i deras tidningar. Ett annat sätt att försöka mäta sanning är att kontrollera om flera olika och från varandra oberoende källor anger samma fakta.

Journalistikens demokratiska uppgift

’Journalistikens demokratiska uppgift’ handlar bland annat om vilka krav demokratin, eller olika typer av demokrati, ställer på medierna och dess journalistik. Modern politik kommuniceras genom medierna och därför är journalistiken särskilt viktig för demokratin, anser Strömbäck (2004: 267) och hänvisar till Strömbäck (2001a; Meyer 2002; Bennett & Entman red. 2001). Anledningen är att det är genom medierna politiken når väljarna och väljarna i sin tur kan informera sig om politik och samhällsfrågor. Särskilt betydelsefulla blir medierna inför ett val och det är ofta på det som återges i medierna, som väljarna baserar sina åsikter. Både medborgarna, journalister och politiker i Sverige förväntar sig att medierna fullföljer denna uppgift. Strömbäck citerar SOU (1995:37 sid. 156) och skriver att ”mediernas demokratiska uppgifter” är att ”förse medborgarna med sådan information att de fritt och självständigt kan ta ställning i samhällsfrågor” att ”granska de inflytelserika i samhället” och att ”låta olika åsikter och kulturyttringar komma till tals”. I detta sammanhang brukar forskningen kritisera medierna för deras sätt att använda opinionsmätningar på ett sätt som

riskerar att föra uppmärksamheten mot t ex medborgarnas partisympatier istället för sakpolitiken. Strömbäck (2004: 281) hänvisar till DN-journalisten Eva Stenberg (Stenberg 2002), som hävdar att journalister ”älskar opinionsmätningar”. För att människor ska kunna bilda sig en uppfattning och ta ställning i samhällsfrågor är det viktigt att den så kallade fria åsiktsbildningen fungerar. Det innebär bland annat att informationen kan förmedlas fram och tillbaka mellan politiker och medborgare och att denna information är så offentlig som möjligt Nord & Strömbäck (2004:18). I en demokrati är därför press-, yttrande- och informationsfrihet nödvändigt. De flesta forskare är överens om vad som skiljer demokratiska styren från de som inte är det. Däremot finns de ett antal olika demokratimodeller och dessa ställer olika krav på journalistiken. Nord & Strömbäck (2004:24–25) listar ett par olika uppgifter för journalistiken i olika demokratimodeller såsom granskning av politiska makthavare, kopplingen mellan de politiska partiernas ideologier och sakåsikter, att lyfta fram hur människor själva kan engagera sig politiskt samt se till att inte bara samhällets eliter får utrymme i medierna.

Källor

Forskning och Framsteg nr 8 oktober 2011

Hadenius, Stig, Wadbring, Ingela, Weibull, Lennart. *Massmedier: press, radio och TV i den digitala tidsåldern* (2008). Ekerlids.

Ghersetti, Marina (2004) *Sensationsjournalistikens mekanismer*. I Nord, L. & Strömbäck, J. (red.). *Medierna och demokratin*. Studentlitteratur 2004.

Johansson, Bengt (2004) *Journalistikens nyhetsvärderingar*. I Nord, L. & Strömbäck, J. (red.). *Medierna och demokratin*. Studentlitteratur 2004.

McQuail, Denis. *Mass Communications Theory* (2010, 6th edition). Sage.

Nord, Lars och Strömbäck, Jesper (2004) *Journalistik, medier och demokrati*. I Nord, L. & Strömbäck, J. (red.). *Medierna och demokratin*. Studentlitteratur 2004.

Strömbäck, Jesper (2004) *Valjournalistiken och demokratin*. I Nord, L. & Strömbäck, J. (red.). *Medierna och demokratin*. Studentlitteratur 2004.